

Samopodoba in spolna identiteta

■ **Andrej Perko**, dr. psih. znanosti, specialist klin. psih. svetovanja, vodi zavod *Mitikas*. Je avtor in soavtor več knjig ter pisec strokovnih člankov v različnih revijah in časopisju.

V mladostništvu se posameznik znajde na usodnem razpotju: ali bo ustvaril samopodobo, s katero bo uspešno krmaril v življenju, ali pa bo prišlo do identitetne zmedenosti, ko posamezniku ni več jasno, kdo je, kaj hoče, in se bo znašel v težavah, ko bo moral prevzemati vloge in naloge, ki jih pričakujemo od odrasle osebe.

Opredelitev samopodobe

Opredelitev pojma samopodoba je težka naloga. Številni psihologi poskušajo isti psihični konstrukt, ki ga imenujemo samopodoba, označiti na različne načine (Nastran - Ule, 1994; Kobal, 2000). Nekateri govorijo o sebstvu, drugi o identiteti, tretji o samopodobi, četrti o socialnem jazu itd.

Bolj se osvobajamo vseh omejitev in pravil, bolj celotna družba drsi v tesnobo in depresijo. Bolj ko postajamo vsemogočni, bolj smo izgubljeni.

Pogled v tujo literaturo nam odkrije, da je teh izrazov prava množica. Vsi pa predpostavljajo, da gre za množico odnosov, ki jih posameznik vzpostavlja do samega sebe. V ta razmerja vstopa postopoma, s pomočjo predstav, občutkov, vrednotenj in ocen samega sebe, svojih tipičnih socialnih naravnosti in ravnanj itd., ki jih preko prvotnega objekta, nato širšega družbenega okolja razvija že od rojstva dalje (Kobal, 2000). Samopodoba je torej eno temeljnih področij osebnosti.

Opredelitev identitete

Opredelitev identitete je v literaturi nekoliko drugačna kot opredelitev samopodobe, čeprav gre, grobo rečeno, za podoben oziroma enak pojem. Običajno najdemo izraze, kot so npr. kulturna, individualna, sku-

pinska, socialna, lažna, negativna identiteta, občutje identitete itd.

Zanimiva je predvsem Eriksonova opredelitev identitete. Erik Erikson (1959) je oblikoval teorijo psihosocialnega razvoja posameznika, ki ga je opazoval skozi prizmo kritičnih socialnih interakcij, pri čemer je socialne izkušnje razumel kot pomembnejši dejavnik razvoja kot zorenje samo.

Osrednje mesto v njegovi teoriji ima vprašanje identitete ter integritete osebnosti.

Erikson navaja osem stadijev psihosocialnega razvoja. Prvi štirje so formalno enaki teoriji psihoseksualnega razvoja (Praper, 1999) in se razlikujejo od Freudove teorije le po vsebini, nato pa Erikson pred genitalni stadij vrine stadij adolescence ter doda še stadij zrelosti in staranja.

Na vsaki stopnji razvoja je posameznik postavljen pred različne razvojne probleme in naloge (Museum, 1982). Če jih uspešno prebrodi in obvlada, je pripravljen za napredovanje v naslednje razvojno obdobje. V vsakem naslednjem razvojnem obdobju se oblikuje nova,

razvojno višja osebnostna organizacija, ki prekrije nižje stopnje. Za Eriksona je zelo pomemben peti stadij razvoja, to je stadij adolescence, ko mora posameznik pridobiti občutje lastne identitete. Preko uspešnega postopnega procesa diferenciacije, individualizacije in separacije se mladostnik razvije v samostojen, odgovoren subjekt.

Proučevanje identitete v drugi polovici preteklega stoletja je bilo za Eriksona tako pomembno, kot je bilo pomembno proučevanje seksualnosti v njegovi prvi polovici.

Različnim opredelitvam identitete bi lahko našli skupni imenovalac v definiciji: »Identiteta je zaznavanje in doživljanje sebe kot ločenega in različnega od drugih, kot doslednega samemu sebi, doživljanje celovitosti in kontinuiranosti sebe v času ter občutek psihosocialne recipročnosti, tj. skladnosti med posameznikovimi predstavami o sebi in tem, kar zaznava, da drugi vidijo v njem in pričakujejo od njega« (Zupančič, 1993; Perko, 2006: 107).

Erikson je bil eden redkih raziskovalcev, ki je sistematično proučeval razvoj posameznikove identitete od zgodnjega otroštva pa do obdobja starosti. Posebej je bil pozoren

Foto: Peter Prebil

»Teorije spola – posebno najbolj radikalne – nakazujejo postopen proces denaturalizacije ali *oddaljevanja od narave* v smeri totalne izbire za odločitev čustvenega osebka. Spolna istovetnost in družina v tej držki postaneta razsežnosti postmoderne spremenljivosti in brezobličnosti: temeljita samo na narobe razumljeni svobodi čutenja in hotenja namesto na resničnosti bivanja; na trenutnem impulzu čustvenega poželenja in na volji posameznika.« (str. 13)

».../ V tej luči je razumljiva ugotovitev bioloških in medicinskih ved, v skladu s katero znanosti, kot so na primer genetika, endokrinologija in nevrologija, potrjujejo »spolno dvoobličnost« (oziroma spolno različnost med moškimi in ženskami). Z genetskega vidika so celice moškega (ki vsebujejo kromosome XY) različne od celic ženske (ki imajo kromosome XX) že od spočetja. V primeru spolne nedoločnosti pa posreduje medicina s terapijo. V teh posebnih okoliščinah niti starši in še manj družba ne morejo poljubno izbirati, ampak s terapevtskim ciljem posreduje *medicinska znanost* .../« (str. 15)

Kongregacija za katoliško vzgojo (2019): *Moškega in žensko ju je ustvaril. Za pot dialoga o vprašanju teorije spola v vzgoji.* Cerkevni dokumenti, 159. Ljubljana: Družina.

Foto: EA

na obdobje mladostništva, ko se posameznik znajde na usodnem razpotju: ali bo ustvaril samopodobo, s katero bo uspešno krmaril v življenju, ali pa bo prišlo do identitetne zmedenosti, ko posamezniku ni več jasno, kdo je, kaj hoče, in se bo znašel v težavah, ko bo moral prevzemati vloge in naloge, ki jih pričakujemo od odrasle osebe. Seveda se vse to nanaša tudi na doživljanje spolne identitete, ki se v tem mladostniškem obdobju postavlja na neke trdne temelje.

Poleg Eriksona je načine razreševanja mladostniške identitetne krize proučeval tudi J. Marcia (Kobal, 2000: 69–78). Marcia govori o spletu najmanj treh področij oziroma usmerjenosti v strukturi mladostnikove identitete: o spolni, religiozno-politični in poklicni usmerjenosti. To pomeni, da obstaja več različnih stanj oziroma identitetnih položajev, ki pa niso vsi zadostno strukturirani. Identitetni položaji so namreč načini, s katerimi posameznik razrešuje svoje identitetne krize in postopoma oblikuje identiteto zrele osebe. Kriza ga spodbuja k iskanju ustreznih rešitev, k odločitvam in tudi eksperimentiranju. Ob odsotnosti krize oziroma šibki krizi ostane mladostnik neodločen, neopredeljen in brez jasne identitete. Lahko bi rekli (po Marcii), da se nahaja v razpršenem identitetnem položaju. Za to stanje je značilno, da mladostnik nima zastavljenih nobenih temeljnih ciljev

in tako ne more izoblikovati ustrezne identitete. Prepušča se trenutnim vzgibom in spreminja svojo samopodobo s kopičenjem informacij, ki jih dobiva iz okolja.

Identitetna zmedenost

Danes je okolje takšno, da mladega človeka prav sili v t. i. identitetno zmedenost, zlasti na področju oblikovanja spolne identitete. Z novimi, modernimi teorijami se ruši vsa tradicija in tudi vrednostni svet naših staršev, starih staršev, rodov. Pred našimi očmi se dogaja nova revolucija. Novi levičarji in neomarksisti so družbeno-ekonomsko revolucijo zamenjali za moralno-kulturno, kar se kaže zlasti v poseganju v tradicionalno družino, vlogo očeta in matere ter otrok v njej in seveda tudi v pogledu na samega človeka in s tem tudi na njegov spol oziroma na dojetje njegove spolnosti. Tako se je rodila pod vse večjim vplivom feministično-gejevskih lobjev nova teorija (bolj pravilno ideologija) spolov. V bistvu je ta ideologija protirazumna ter protinaravna in zato tudi nevarna za obstoj družbe (če bi njene ideje prevladale).

Njihovi pogledi se pod pretvezo človekovih pravic infiltrirajo v vse sisteme družbe, zadnje čase predvsem v šole. Mladi, katerih starši so sami zmedeni, ki imajo sami šibko identiteto in nimajo izdelanih jasnih stališč in vrednot, so seveda lahek plen novih teo-

rij oziroma ideologij. V identitetni zmedenosti se negotovost pokaže tudi pri oblikovanju spolne identitete. Vse informacije, ki jih dobijo iz okolja (šola je pri tem še kako pomembna), jih hitro napeljejo na pot, ko nekritično sprejmejo sporočila okolja in jih vzamejo za svoja. Tako lahko razumemo, zakaj LGBT-združenja svojo ideologijo danes širijo prav na šolskem področju. Mnogi mladi so v identitetni zmedenosti zmedeni tudi glede lastnega spola. Tako se lahko zelo hitro doživljajo kot istospolno ali kako drugače usmerjeni. Tako nam že zdrava pamet nakazuje, da so trditve, da je 10 % ljudi genetsko istospolno usmerjenih, iz trte izvite. Zavedam se, da je moje razmišljanje za omenjene lobije nesprejemljivo in da človek s takšnimi stališči tvega, da ga razglasijo za mizogina, seksista, fašista itd. To nam potrjujejo številni primeri po svetu, ko ugledni posamezniki (filozofi, psihologi itd.) doživljajo hude diskvalifikacije in prepovedi predavanj na univerzah, pa tudi izgubo delovnega mesta. Vprašujem se, kdo je tu nestrpnost. Ob tem razmišljanju bi se navezal na razmišljanje evolijskega biologa Colina Wrighta (Štern, 2019), ki se v eseju *Novi zanikovalci evolucije* loti prav te problematike. Takole zapiše:

»Glede na to, da smo ljudje spolno dimorfni in izražamo mnoga spolno značilna vedenja, ki jih lahko napove vsak objektivni opazovalec na osnovi trendov pri sesalcih, je trditev, da so naše vedenjske razlike nastale izključno skozi socializacijo, najmanj dvomljiva. Če bi to držalo, potem so selektivne sile za te lastnosti nerazložljivo in edinstveno izginile samo v naši liniji, kar bi pomenilo eliminacijo teh lastnosti brez vsakega ostanka preteklosti, da bi se na novo vzpostavile skozi procese socializacije,« in nadaljuje: »Čeprav ni niti enega dokaza, ki bi podprl psihologijo nepopisanega lista (in obstaja cela gora dokazov o nasprotnem), se je to prepričanje utrdilo znotraj zidov mnogih univerzitetnih humanističnih oddelkov, kjer ga pogosto počujejo kot dejstvo. Sedaj oboroženi s tem, kar prodajajo kot nesporno resnico, v katero dvomijo le seksistični nestrpnosti, napadajo vse, ki drznejo razmišljati drugače. To je povzročilo strašljiv efekt samocenzuriranja znanstvenikov, da jih ti aktivisti ne bi obtožili nestrpnosti in zahtevali njihov umik iz predavalnic. Prišli smo tako daleč, da me moji poklicni kolegi opozarjajo, da lahko moje

javno prepiranje z aktivisti socialne pravičnosti pripelje do mojega poklicnega samomora. Moja izkušnja sploh ni osamljen primer in problem se stopnjuje. Utišali so fakultete z uničevalnim terorizmom nad svojimi kritiki. Kot biolog težko razumem, kako lahko kdo verjame nekaj tako bizarnega, da je spol socialni konstrukt. Pred kratkim je najbolj prestižni znanstveni časopis na svetu, *Nature*, objavil trditev, da je klasifikacijo spola pri človeku na osnovi anatomije ali genetike treba opustiti, da nima znanstvene osnove. Zavedam se, da obstajajo zelo redki primeri, kjer je pri človeku spol nejasen, vendar to ne zanika dejstva, da je spol pri človeku funkcionalno binaren.

Ti in podobni članki ignorirajo dejstvo, da sta končni rezultat spolnega razvoja pri človeku nedvomno moški in ženska v 99,98 % primerov. Torej je trditev, da sta dva spola preveč poenostavljena, zavajajoča. Interseksualna stanja predstavljajo manj kot 0,02 % vseh primerov rojstev. Tako vidimo, da trditev, da klasifikacija spolov na osnovi biologije in genetike nima osnove v znanosti, sama po sebi nima nobene stvarne osnove. Vsako metodo, ki ima napovedno vrednost 99,98 %, bi uvrstili med najbolj natančno v vseh znanostih o življenju. Biološki spol pa je pri ljudeh nedvomen v več kot 99,98 %.

Današnji čas 'konservativnim', tradicionalnim pogledom na človeka ni naklonjen. Zahodni svet je dekadenten in celotna zahodna družba se je znašla v nekakšnem bivanjskem vakuumu. Bolj se osvobajamo vseh omejitev in pravil, bolj celotna družba drsi v tesnobo in depresijo. Bolj ko postajamo vsemogočni, bolj smo izgubljeni. Ni več prepovedanih tem, ni več patologije. Vertikalna avtoriteta je nasilje (Bog Oče je zapustil nebesa), zato je dovoljeno prav vse. Človek, ki se znajde v noogeni stiski, navadno išče rešitve v omami. Umberto Galimberti, italijanski filozof in psihoanalitik, razmišlja takole: »V zvezi z razlogom za drogiranje (jemanje vseh mamil, tudi tobaka in alkohola) je treba upoštevati, ali je v življenju dovolj smisla, da bi opravičil ves trud, ki je potreben za življenje. Če tega smisla ni, če ni niti upanja, da bi ga utegnili najti, če dan za dnem doživljamo samo nesmiselnost in velikanske odmerke plehkosti, potem poiščemo pomirjevalo, ki nas naredi neobčutljive za življenje. Kadar pa življenja ne sprejemamo, tedaj poiščemo čim močnejši anestetik, kar

»Proces identifikacije ovira nenaravna zgradba »neutrnega spola« (»gender«) ali »tretjega spola«. (...) Poskus preseči izvorno razliko med moškim in žensko, kot v primeru medspolnosti ali transgender, prinaša moško in žensko dvojnost, ki na protisloven način predpostavlja tisto spolno razliko, ki jo želi zanikati ali preseči. (...) Takšna zamisel poskuša izničiti naravo (vse, kar smo prejeli kot prvi temelj našega bivanja in vsakega delovanja v svetu), a jo hkrati implicitno potrjuje.« (str. 15–16)

Kongregacija za katoliško vzgojo (2019): *Moškega in žensko ju je ustvaril. Za pot dialoga o vprašanju teorije spola v vzgoji*. Cerkevni dokumenti, 159. Ljubljana: Družina.

pomeni, da iščemo kakršenkoli način, da nas več ne bi bilo« (2009: 63, 64).

Verjamem, da se bo človeška družba z dna počasi začela zopet vzpenjati proti vrhu sinusoide. Naloga vsakega od nas pa je, da opravljamo svoje življenjske naloge in s tem v mikrokozmosu lastnega in družinskega življenja pripomoremo k temu, da se začne celotna družba zdraviti – tudi z našo pomočjo. ◀

Literatura

- Erikson, Erik H. (1959): *Identity and Life Cycle*. New York: International University Press, Psychological Issues.
- Galimberti, Umberto (2009): *Grozljivi gost: nihilizem in mladi*. Ljubljana: Modrijan.
- Kobal, Darja (2000): *Temeljni vidiki samopodobe*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Musek, Janek (1982): *Osebnost*. Ljubljana: Univerzum, Dopi-sna delavska univerza.
- Nastran - Ule, Mirjana (1994): *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Perko, Andrej (2006): *Samopodoba ljudi v stiski*. Ljubljana: samozaložba.
- Praper, Peter (1999): *Razvojni analitična psihoterapija*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.
- Štern, Bojanka (2019): *Wright, Colin: Novi zanikovalci evolucije*. Objavljeno 14. 2. 2019 na spletni strani: <http://ozdravju.blogspot.com/2019/02/colin-wright-novi-zanikovalci-evolucije.html>. Izvirnik objavljen: Quillette, 30. 11. 2018, <https://quillette.com/2018/11/30/the-new-evolution-deniers/>.
- Zupančič, Maja (1993): *Razvojne naloge mladostnika in institucionalno izobraževanje. Psihološka obzorja* 2(3–4), str. 207–213.